

ДОХОДИ І ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

INCOME AND EXPENDITURE OF THE STATE BUDGET

УДК 336.2

<https://doi.org/10.32843/infrastuct36-73>**Яременко В.Г.**

к.е.н., доцент,
доцент кафедри державних фінансів
Харківський інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного університету

Тюріна Д.М.

к.п.н., доцент,
доцент кафедри обліку,
аудиту та економічного аналізу
Харківський інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного університету

Гусакова Т.О.

студентка
Харківський інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного університету

У статті розглянуто та проведено характеристику доходів і витрат державного бюджету; розглянуто залежність державного бюджету від економічної структури держави. Розглянуто сучасний стан державного бюджету України, особливості формування державного бюджету в економіці. Досліджено основні складники доходів і витрат державного бюджету України. Обґрунтовано проблеми наповнення та ефективності використання державних коштів. Запропоновано заходи щодо оптимізації джерел наповнення та напрямів використання фінансових ресурсів держави. Доведено, що бюджет є центральною ланкою фінансової системи держави, з його допомогою можуть здійснюватися мета і завдання, зумовлені економічною політикою. Результати цього дослідження можуть бути застосовані в процесі реформування бюджетної системи України. У статті визначено проблему, поставлено завдання, проаналізовано останні дослідження і публікації.

Ключові слова: бюджет, бюджетні кошти, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетний процес.

В статті розглянуто та дана характеристика доходів і расходов государственного бюджета; рассмотрена зависимость государственного бюджета от экономической структуры государства. Рассмотрены современное состояние государственного бюджета Украины, особенности формирования государственного бюджета в экономике. Исследованы основные составляющие доходов и расходов государственного бюджета Украины. Обоснованы проблемы наполнения и эффективности использования государственных средств. Предложены меры по оптимизации источников наполнения и направлений использования финансовых ресурсов государства. Доказано, что бюджет является центральным звеном финансовой системы государства. С его помощью могут осуществляться цели и задачи, обусловленные экономической политикой. Результаты этого исследования могут быть применены в процессе реформирования бюджетной системы Украины. В статье определена проблема, поставлены задачи, проанализированы последние исследования и публикации.

Ключевые слова: бюджет, бюджетные средства, доходы бюджета, расходы бюджета, бюджетный процесс.

В статье рассмотрена и дана характеристика доходів і расходов государственного бюджета; рассмотрена зависимость государственного бюджета от экономической структуры государства. Рассмотрены современное состояние государственного бюджета Украины, особенности формирования государственного бюджета в экономике. Исследованы основные составляющие доходов и расходов государственного бюджета Украины. Обоснованы проблемы наполнения и эффективности использования государственных средств. Предложены меры по оптимизации источников наполнения и направлений использования финансовых ресурсов государства. Доказано, что бюджет является центральным звеном финансовой системы государства. С его помощью могут осуществляться цели и задачи, обусловленные экономической политикой. Результаты этого исследования могут быть применены в процессе реформирования бюджетной системы Украины. В статье определена проблема, поставлены задачи, проанализированы последние исследования и публикации.

This article considers and characterizes the revenues and expenditures of the state budget. This article discusses the dependence of the state budget on the economic structure of the state. The structure and content of budget revenues and expenditures are analyzed by highlighting the material component and the legal regime. Features of manifestation of the material and legal aspects of budget revenues and expenditures at different stages of the budget process are characterized. The subject of the study is the theoretical and practical issues of the formation and use of the country's budget. The article uses a set of scientific methods, in particular, methods of scientific abstraction, comparison, analysis and synthesis, systematization and generalization. The article considers the current state of the state budget of Ukraine. The main components of revenues and expenditures of the state budget of Ukraine are investigated. The problems of filling and efficient use of public funds are justified. Measures are proposed to optimize the sources of content and directions of use of financial resources of the state. An important place in the financial system of the state is occupied by the state budget. The state budget is a monetary fund that is used by the government to finance its activities, through which the state influences economic processes. The state budget also interacts with other parts of the financial system; thereby it distributes funds in favor of needy funds. The state budget as an economic category is a set of monetary relations that arise in the process of formation, distribution and use of the state centralized fund of funds. Budgetary relations may arise between the state with individuals and legal entities regarding the formation and use of a centralized fund of monetary resources that are intended to finance the national economy, defense needs, material incentives, etc. The increasing role of expenditures contributes to a change in the budget mechanism for financing social institutions. The budgetary funds are used to finance the necessary branches of social services. The results of this study can be applied in the process of reforming the budget system in Ukraine. The article identifies the problem, the task, analyzes the latest research and publications.

Key words: budget, budget funds, budget revenues, budget expenditures, budget process.

Постановка проблеми. Важливе місце у фінансовій системі держави займає державний бюджет. Бюджет є центральною ланкою фінансової системи держави. Державний бюджет – розпис грошових доходів і витрат держави, що являє собою основний фінансовий план держави на поточний рік і має силу закону. Державний бюджет також взаємодіє і з іншими ланками фінансової системи, тим самим він здійснює розподіл коштів на користь фондів, що потребують цих коштів.

Державний бюджет як економічна категорія являє собою сукупність грошових відносин, що виникають у процесі утворення, розподілу і використання державного централізованого фонду грошових коштів. Бюджетні відносини можуть виникати між державою, фізичними та юридичними особами з приводу формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів,

що призначені для фінансування народного господарства, потреб оборони, матеріального стимулювання тощо.

В умовах сьогодення особливої уваги набуває проблема побудови досконалої й ефективної системи формування дохідної та видаткової частин державного бюджету, враховуючи їхню структуру, для ефективного розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми наповнення та ефективності використання коштів державного бюджету досліджували у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні вчені: С.І. Юрій, І.В. Алексєєв, І.О. Лютий, Л.О. Баластрик, В.М. Опарін, В.Д. Базилевич, А.О. Єпіфанов, Ю.В. Коваль, І.О. Луніна, Л.Є. Момотюк, І. Озеров, А. Ослунд, М. Боголепов, Ф. Нітті, С. Фішер, Ю.В. Пасічник, Ю.Д. Радіонов, Ю.Л. Субботович, В.М. Федосов, О.В. Чеберяко, І.Я. Чугунов та ін.

Особливо актуальною і недостатньо описаною залишається проблема наповнення державного бюджету та ефективності використання фінансових ресурсів держави.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сучасний стан основних макроекономічних показників України, сутність доходів і витрат державного бюджету; обґрунтувати проблеми наповнення та ефективності використання державних коштів та запропонувати шляхи оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет – головний загальнодержавний фонд централізованих коштів. За допомогою бюджету держава концентрує певну частку ВВП та централізовано розподіляє її на розвиток національної економіки для утримання органів державної влади й управління, соціального захисту населення, оборони країни. Державний бюджет на кожний фінансовий рік розглядається Верховною Радою України і затверджується як закон.

Оскільки бюджет – це кошторис доходів і витрат держави, основну увагу під час аналізу бюджетних проблем економічна наука приділяє розгляду двох основних частин єдиного економічного процесу – дохідної та видаткової частин бюджету.

У доходах бюджету знаходять вираження економічні відносини, що виникають між платниками і державою. Виявляються ці економічні відносини під час здійснення платежів у вигляді податків і зборів, що спрямовуються на формування бюджетного фонду держави.

Видаткова частина бюджету показує, на які цілі будуть спрямовані акумульовані кошти. Витрати бюджету – витрати, що виникають у зв'язку з виконанням державою певних функцій. Такі витрати виражають економічні відносини, на їх основі відбувається процес використання коштів держави за різними напрямками. Якщо держава враховує економічні інтереси у цілому, то видаткова частина охоплює повністю всю економіку.

Видатки бюджету – це грошові кошти, що спрямовані на фінансове забезпечення завдань і функцій держави, а також місцевого самоврядування. Такі витрати виражають економічні відносини, на їх основі відбувається процес використання коштів централізованого фонду грошових коштів держави за різними напрямками [2].

Якщо доходи бюджету перевищують видатки, це називається «бюджетний профіцит»; якщо ж витрати бюджету перевищують його доходи, то це бюджетний дефіцит. Бюджетний дефіцит є системою економічних відносин, пов'язаних із залученням додаткових доходів, понад наявних у держави, й їх використанням на фінансування витрат, не забезпечених власними доходами. Бюджетний дефіцит, що викликаний скороченням надходжень до бюджету й зростанням витрат із бюджету, є одним із головних чинників інфляції. Доходи державного бюджету в Україні формуються переважно за рахунок різних податків і зборів, а також деяких інших джерел, зокрема від приватизації держмайна.

Для покриття бюджетного дефіциту можуть використовуватися такі способи, як державні позики, посилення оподаткування, емісія грошей. У програму конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту слід включити такі заходи, які, з одного боку, стимулювали б приплив коштів у бюджетний фонд країни, а з іншого – сприяли б скороченню державних витрат.

В умовах сьогодення проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої уваги. Розглянемо основні макроекономічні показники України за останні роки (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, із кожним наступним роком спостерігається зростання за показниками валового внутрішнього продукту, доходів та видатків бюджету.

Щодо сальдо (дефіциту бюджету), то протягом п'яти років спостерігається негативна тенденція. Чимало економістів вважають, що причинами були спад виробництва, зростання внутрішнього і зовнішнього боргу, фінансування великих проєктів, значне зростання і нераціональна структура бюджетних витрат; наявність значного тіньового сектору в економіці, подвійної бухгалтерії; неспроможність влади тримати під контролем фінансову ситуацію в державі; недосконале законодавство і податкова система, військові дії на Сході в зоні антитерористичної операції.

За звітними даними Казначейської служби України, у 2018 р. до державного бюджету (загального та спеціального фондів разом) надійшло 928,1 млрд. грн доходів, що становить 98,1%

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники України

Показники	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП (млн грн)	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706
Доходи бюджету	357084,2	534694,8	616274,8	793265,0	928108,3
Видатки бюджету	430217,8	576911,4	684743,4	839243,7	985842,0
Сальдо (дефіцит бюджету)	-78052,8	-45167,5	-70130,2	-47849,6	-59247,9
Рівень інфляції, %	24.90	43.30	12.40	13.70	9.80

Джерело: сформовано на основі [4]

річних планових показників. Порівняно з 2017 р. надійшло доходів на 134,7 млрд. грн більше, або на 17%. Зокрема, до загального фонду державного бюджету надійшло 833,6 млрд. грн, що становить 98,9% річних планових показників. Порівняно з 2017 р. надійшло доходів на 135,2 млрд. грн більше, або на 19,4%; до спеціального фонду державного бюджету (з урахуванням власних надходжень бюджетних установ) надійшло 94,5 млрд. грн, що становить 91,1% річних планових показників. Порівняно з 2017 р. надійшло доходів на 0,5 млрд. грн менше, або на 0,5%.

Видатки державного бюджету в 2018 р. проведено у сумі 985,8 млрд. грн, що становить 95,3% річних планових призначень. Порівняно з 2017 р. проведено видатків більше на 146,4 млрд. грн, або на 17,4%, зокрема видатки загального фонду проведено у сумі 884,2 млрд. грн, або 97,6% річних планових призначень. Порівняно з 2017 р. проведено видатків більше на 126,6 млрд. грн, або на 16,7%; видатки спеціального фонду проведено у сумі 101,7 млрд. грн, або 79,3% річних планових призначень. Порівняно з 2017 р. проведено видатків більше на 19,7 млрд. грн, або на 24,1%.

Незважаючи на те що дохідна частина бюджету в 2018 р. зросла, видаткова частина зросла також.

За функціональною класифікацією видатків державного бюджету в 2018 р. найбільшу питому вагу становлять:

- 1) видатки на міжбюджетні трансферти (30,3%, або 298,9 млрд. грн);
- 2) соціальний захист та соціальне забезпечення (16,6%, або 163,9 млрд. грн);
- 3) обслуговування боргу (11,7%, або 115,4 млрд. грн);
- 4) громадський порядок, безпека і судова влада (11,9%, або 116,9 млрд. грн).

Через бюджетні витрати фінансуються бюджетотримувачі. Бюджетотримувачами є такі організації невиконавчої і виконавчої сфер, які є одержувачами або розпорядниками бюджетних коштів. Отже, бюджет визначає тільки розміри бюджетних витрат за статтями витрат, безпосередні витрати здійснюють уже самі бюджетотримувачі.

Економічна сутність видатків бюджету проявляється в різних видах витрат. Кожен вид витрат має кількісну та якісну характеристику. Структура бюджетних витрат устанавлюється щорічно і залежить від економічної ситуації і суспільних пріоритетів.

Можна виділити низку чинників, що зумовлюють конкретні види бюджетних витрат:

- 1) рівень соціально-економічного розвитку країни;
- 2) адміністративно-територіальний устрій держави;
- 3) форми надання бюджетних коштів тощо [5].

Поєднання цих чинників зачіпає певну систему витрат бюджету будь-якої держави на певному

етапі економічного розвитку. За роллю у суспільному виробництві витрати діляться на:

1. витрати на розвиток і утримання матеріального виробництва;
2. витрати на утримання й розвиток у подальшому невиконавчої сфери;
3. витрати на створення державних резервів.

За допомогою таких витрат держава отримує інструменти регулювання розподілу коштів між невиконавчою сферою і матеріальним виробництвом із соціальними й економічними потребами суспільства. Таким чином, бюджетні витрати відіграють величезну роль у державному регулюванні економіки соціальних процесів.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, важливу роль відіграють витрати всіх рівнів у вирішенні соціальних проблем, які приймають більш радикальні форми в нашій країні. Підвищення ролі витрат сприяє зміні бюджетного механізму фінансування установ соціальної сфери. За рахунок бюджетних коштів фінансуються необхідні галузі соціального обслуговування. У перспективі роль державного бюджету у соціальних процесах буде посилюватися. Це можна пояснити тим, що кошти бюджету є основою фінансової бази здійснення соціальних перетворень, переходу на новий рівень соціального обслуговування населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бузак Н.І. Бюджетування, облік і контроль затрат на впровадження сучасних інформаційних технологій. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 3. С. 185–189.
2. Коваль Ю.В. Виявлення основних причин зменшення надходжень до державного бюджету України. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2012. № 6. С. 322–325.
3. Ціна держави. URL : <http://cost.ua> (дата звернення: 22.10.2019).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.10.2019).
5. Олейнікова Л.Г. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України. *Вісник Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2011. № 9. С. 319–325.
6. Свєреда Н.І. Основні проблеми та напрями подолання бюджетного дефіциту в Україні. *Формування ринкових відносин*. 2009. № 6. С. 98–101.
7. Шаманська В.Г. Неподаткові надходження: проблеми та роль у доходах бюджету держави. *Фінанси України*. 2011. № 15. С. 186–191.

REFERENCES:

1. Buzak N.I. (2009) Biudzhetuвання, oblik i kontrol zatrat na vprovadzhennia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [Budgeting, accounting and cost control for the implementation of modern information technologies]. *Aktualni problemy ekonomiky*. no. 3. pp. 185–189.

2. Koval Yu.V. (2012) Vyiavlennia osnovnykh prychnyn zmenshennia nadkhodzhen do derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Identification of the main reasons for the decrease in the State Budget of Ukraine]. *Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychiy zhurnal*. no. 6. pp. 322–325.

3. Ofitsiinyi sait Tsina derzhavy. Available at: <http://cost.ua> (accessed 22 October 2019).

4. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 22 October 2019).

5. Olejnikova L.G. (2011) Analiz podatkovykh nadkhodzhen do derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Analysis

of tax revenues to the state budget of Ukraine]. *Visnyk Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*. no. 9. pp. 319–325.

6. Svereda N.I. (2009) Osnovni problemy ta napriamy podolannia biudzhethnoho defitsytu v Ukraini [The main problems and directions of overcoming the budget deficit in Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn*. no. 6. pp. 98–101.

7. Shamanska V.G. (2011) Nepodatkovi nadkhodzhenia: problemy ta rol u dokhodakh biudzhetu derzhavy [Non-tax revenues: problems and role in state budget revenues]. *Finansy Ukrayiny*. no. 15. pp. 186–191.

Yaremenko Valentyna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Public Finance
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

Tiurina Dina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Accounting,
Auditing and Economic Analysis
Kharkiv Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

Gusakova Tetyana

Student
Kharkiv institute of finance
Kyiv National University of Trade and Economics

INCOME AND EXPENDITURE OF THE STATE BUDGET

The purpose of the article. The purpose of the article is to study the trends in filling and using the state budget of Ukraine.

Methodology. The subject of the study is the theoretical and practical issues of the formation and use of the country's budget. The article uses a set of scientific methods, in particular, methods of scientific abstraction, comparative, analysis and synthesis, systematization and generalization.

Results. The article considers the current state of the state budget of Ukraine. The main components of revenues and expenditures of the state budget of Ukraine. The problems of filling and efficient use of public funds are justified. Measures are proposed to optimize the sources of content and directions of use of the financial resources of the state.

An important place in the financial system of the state is occupied by the state budget. The state budget is a monetary fund that is used by the government to finance its activities, through which the state influences economic processes. The state budget also interacts with other parts of the financial system; thereby it distributes funds in favor of needy funds.

The state budget as an economic category is a set of monetary relations that arise in the process of formation, distribution and use of the state centralized fund of funds. Budgetary relations may arise between the state with individuals and legal entities regarding the formation and use of a centralized fund of monetary resources that are intended to finance the national economy, defense needs, material incentives, etc.

The increasing role of expenditures contributes to a change in the budget mechanism for financing social institutions. The budgetary funds are used to finance the necessary branches of social services. In the future, the role of the state budget in social processes will be strengthened. This can be explained by the fact that budget funds are the basis of the financial base for the implementation of social transformations, the transition to a new level of social services for the population.

Practical implications. The results of this study can be applied to the process of reforming the budget system in Ukraine.

Value/originality. The revenue side of the budget should be filled from different sources to better stabilize and reduce the riskiness of revenues, so you need to pay attention to the least developed revenue items, such as income from capital transactions, trust funds, an increase in which will reduce the burden and dependence of the state budget.

Having analyzed the budget expenditures of Ukraine for 2017-2018, it can be argued that the amount of expenditures is growing annually for all indicators. The priority tasks of the budget policy of Ukraine are the modernization of the budget sector of the economy, the reorientation of public spending in the direction of economy, efficiency and effectiveness.